

De betekenis van de insectennaam Rombout

In Nederland komen drie soorten echte libellen (Anisoptera) voor die de naam Rombout dragen. Deze soorten, behorend tot de familie Gomphidae, zijn de Beekrombout (*Gomphus vulgatissimus*), de Plasrombout (*G. pulchellus*) en de Rivierrombout (*G. flavipes*). In deze mededeling wordt nagegaan wat de naam Rombout betekent.

Voorkomen van de naam

De dikke Van Dale meldt dat Rombout de gewestelijke naam is voor een soort van libel of waterjuffer (KRUYSKAMP, 1961) of voor de Paardenbijter (GEERTS & HEESTERMANS, 1995). Behalve als onderdeel van de officiële Nederlandse namen komt het element 'bout' ook voor in diverse volksnamen voor libellen zoals Tongerbout in Friesland (HOGERHEIJDE, 1982), IJzeren Bout in Tilburg en Den Bosch, IJzenbout (REELICK *et al.*, 1993), Bimbout in Turnhout en Korenbout in 's Gravenmoer (SWANENBERG & SWANENBERG, 1998). Korenbout is tevens de officiële naam voor het geslacht Libellula (WASSCHER, 1982). Verder zijn er de volksnamen Donderbout (KRUYSKAMP, 1961), Dönnربولten, Dunderbolt (HOGERHEIJDE, 1982) en Donderbolk (KABOS in JURZITZA, 1979), welke laatste vermoedelijk een verbastering is van Donderbolt.

In de literatuur voorgestelde etymologieën

Over de etymologie van de naam Rombout zegt VAN VEEN (1993) dat het eerste deel 'rom' komt van het Middelnederlandse woord rommelen, dat de betekenis heeft van 'lawaaï maken'. Het tweede deel 'bout' heeft de betekenis 'pijl', wat in de benaming van verschillende insecten zou zijn toegepast.

SWANENBERG & SWANENBERG (1998) onderschrijven deze visie niet. 'Bout' zou wel eens verband kunnen houden met 'boter', dat we ook vinden in vlindernamen (zoals

Zeeuws boterkapel, Oost-Vlaams botervijver en Drenths botervogel), en dat door volksetymologie gevormd is uit een stam die verwant is met het Duitse Falter (vlinder) wat oorspronkelijk betekende 'hij die de vleugels op en neer beweegt' of 'hij die fladdert', schrijven zij. Verderop in hun tekst wordt verband gelegd met het woord 'bijter', want over de libellennaam Korenbijter zeggen deze auteurs: "Bijter kan daarbij de oorspronkelijke vorm bij het eerder genoemde bout (boter) zijn, want ook Engels beetle en Oud-Engels bitula komen van het werkwoord bitan (bijten)." Dit is dan weer een andere visie. HOGERHEIJDE (1982) kent aan het tweede lid -bolt/bout de betekenis 'staaf' toe, maar zegt dat dit woord ook werd gebruikt voor een wigvormig soort fossiel, waarvan men geloofde dat het bij blikseminslag in de grond terecht was gekomen. "De dondersteen vinden we in het Engels nog terug als thunderbolt."

Betekenisaspecten

De wetenschappelijke geslachtsnaam *Gomphus* heeft te maken met Grieks gomfos (gómphos) dat pin of spijker betekent. Hetzelfde woord vinden we in een paddenstoelengeslacht *Gomphidius* (de spijkerzwammen). De soorten uit dit geslacht hebben de vorm van een dikke spijker. In de Duitse naam voor *Gomphus*, Keiljungfer, zit Duits Keil, dat wig of spie betekent (FLIEDNER, 1997). De naam verwijst naar de vorm van het achterlijf; de metaalgans komt in dit woord niet mooi tot uitdrukking.

In de Friese naam Tongerbout (glazenmaker) betekent het eerste element 'donder'. Dit heeft waarschijnlijk betrekking op het zovend geluid dat de libel maakt, maar ook de betekenis 'donderaankondigend' is een mogelijkheid. Belangrijk is, dat het element bout ook in het Fries de betekenis van 'metalen staafje' heeft.

De verklaringen van het Friese Tongerbout en Nederlands Rombout lijken beiden te wijzen op het zovend of licht brommend geluid van de bewegende vleugels van het vliegende insect. Mooier dan Middelnederlands rommelen, een zogenaamde fre-

quantatiefvorm waarvan de basis rommen* niet overgeleverd is, lijkt Middel-nederlands ronken (=snorren, gonzen van insecten) aan de basis van het eerste deel van Rombout te hebben gelegen; we moeten dan wel een oorspronkelijk ronk-bout* veronderstellen (* wil zeggen, dat we met een niet-overgeleverd woord te maken hebben). De naam Rombout kan echter ook mede gevormd zijn naar de eigenaam Rombout, welke als heiligen-naam voor een martelaar uit eind 8e eeuw bij het Rooms-Katholieke bevolkingsdeel van Nederland bekend moet zijn (ge-weest) (VAN DER SCHAAR, 1994).

Geheel los hiervan staat het gegeven, dat bij de introductie van de officiële Neder-landse naam Rombout voor het geslacht *Gomphus* de voornaam Rombout van een Nederlandse libellenonderzoeker een aan-vullende reden is geweest. Misschien is ook het eerste element in Turnhouts Bimbout een klankwoord (te vergelijken met Duits bimmeln en Nederlands bimbam). Ander-zijds kan het misschien ook oorspronkelijk bi(e)nbout* geweest zijn en is de n tot m geassimileerd. Het eerste lid kan misschien voor 'bien' (=bije(n)) gestaan hebben.

De volksnaam IJzeren Bout kan bijna let-terlijk genomen worden. In IJzenbout heeft het eerste element ongeveer de vorm-verandering ondergaan die we ook aan-treffen in de vogelnaam IJsvogel, waarvan een Oudhoog-duitse voorloper Isarno-vogel (= 'ijzeren vogel', naar de blauwe kleur) overgeleverd is.

Voor wat betreft Korenbout (en Korenbij-ter): misschien heeft men een relatie met koren vermoed, omdat de insecten wel eens boven korenvelden gezien werden. Het element koren- kan misschien ook bin-nengehaald zijn door de naam Korepikker, welke in betekenis gelijk is aan de naam Korenmaaier (Zuid-Nederlands pikken = maaien). De elementen -pikker, -stekker en -bijter spreken voor zich: men dacht dat de libellen konden pikken, steken en bijten.

Conclusie

Het element rom- in Rombout heeft ver-moedelijk te maken met een Middelneder-lands werkwoord dat staat voor het maken

van een bepaald geluid. Dit kan rommelen of ronken zijn. Het woord bout toegevoegd aan de stam van dit werkwoord gaf dan rommelbout* of ronkbout*. Het werkwoord ronken past naar betekenis beter. Onzorgvuldige uitspraak van de hypo-thetische woorden zal eerder een assimila-tie van de k in ronkbout* dan een volledig inslikken van de gehele lettergreep '-mel' in rommelbout* opgeleverd hebben. Om-dat libellen een lichaam hebben dat in vorm en (soms metaalglanzende) kleur inderdaad aan een 'ijzeren staafje' doet denken, lijkt de verklaring voor bout als 'metalen staafje' in de insectennaam een uitgemaakte zaak. Het begrip 'pijl' dat VAN VEEN (1993) noemt, is dan min of meer synoniem. De hypothese van SWANENBERG & SWANENBERG (1998) past daar niet bij. Een ouder woord voor Rombout is niet overgeleverd, dus ook niet in samen-stelling met -bolt, een ouder woord voor bout.

Met dank aan Marcel Wasscher.

Klaas J. Eigenhuis
Rietgorsstraat 1
1431 VT Aalsmeer

Dick Groenendijk
De Vlinderstichting
Postbus 506
6700 AM Wageningen

Literatuur

- FLIEDNER, H., 1997. Die Bedeutung der wis-senschaftlichen Namen europäischer Libellen. Libellula, Supplement 1.
- GEERTS, G. & H. HEESTERMANS, 1995. Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal. Van Dale Lexicografie. Utrecht/Antwerpen.
- HOGERHEIJDE, H., 1982. Insect en dialect: Benamingen voor de Libel in de Nederlandse dialecten. Contactblad voor het Nederlandse Libellenonderzoek, 3: 9-16.
- JURZITZA, G., 1979. Libellen. De waternimfen van West- en Midden-Europa
- KRUYSKAMP, C., 1961. Groot Woordenboek der Ne-derlandse Taal. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.
- NIELSEN, O. F., 1998. in 120 kleurenfoto's. Thieme & Cie. Zutphen.

- REELICK, L., *et al.*, 1993. Bosch' Woordenboek 's-Hertogenbosch.
- SWANENBERG, J. & C. SWANENBERG, 1998. Brabantse beestjes. Van de Berg, Enschede.
- VAN DER SCHAAR, J., 1994. Woordenboek van voornamen. Uitgeverij Het Spectrum B.V. Utrecht.
- VAN VEEN, P.A.F., 1993. Etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden. Van Dale Lexicografie, Utrecht/Antwerpen.
- WASSCHER, M., 1982. Informatie over libellenonderzoek in Nederland. Nederlandse libellena-men. Contactblad voor het Nederlandse Libellenonderzoek, 3: 4-8.